

Кудас Ірина Борисівна

Національний університет «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»
доцент кафедри міжнародного права

***Актуальні проблеми тлумачення Європейської Конвенції про захист прав
людини і основних свобод***

Необхідним і важливим елементом будь-якого право-реалізаційного процесу є тлумачення норм права, з'ясування і роз'яснення їх справжнього змісту. Сьогодні, це як найбільш стосується питання тлумачення норм Європейської конвенції щодо захисту прав людини і основних свобод (далі Конвенція), аналізу основних принципів її тлумачення, практики її застосування в правовій системі України.

Одним із принципів який визнається на теперішній час основним є принцип ефективного та динамічного тлумачення Конвенції.

Правовою засадою існування даного принципу є положення Преамбули Конвенції, згідно якого захист і розвиток прав і свобод людини є одним із засобів досягнення більшої єдності між членами Ради Європи. Європейській суд з прав людини (далі-Суд) в своїх рішеннях неодноразово зазначав , що Конвенцію треба розглядати не як раз і назавжди розроблений правовий акт, а як документ, що постійно розвивається.

Починаючи з кінця 70-х років 20 сторіччя практика Суду почала «експлуатацію потенційних можливостей Конвенції», підкреслюючи що Конвенція – це живий документ, який повинен тлумачитися відповідно до сучасних умов.

«У спробах тлумачення Конвенції Європейський Суд з прав людини базується скоріше на самому її духові, ніж на її букві, та розглядає передусім майбутні перспективи її застосування, а не її значимість для минулого» - зазначає В.Мармазов.

Такий підхід Європейського Суду підтверджується низкою судових рішень.

Застосування на практиці принципу ефективного та динамічного тлумачення Конвенції, з одного боку дозволяє пристосовувати положення до соціальних умов, які постійно змінюються в країнах-членах Ради Європи. Так у справі «Ейрі проти Ірландії»,1978 р. Суд зазначив, що з метою урахування політичної, соціальної, юридичної і культурної динаміки середовища, в якому діє Конвенція, вона повинна сприйматися «у світлі умов сучасного життя» і проголошує необхідність судового розгляду у світлі «еволюції науки і суспільства» (справа «Рейс проти Сполученого Королівства», 1986 р.).

Суд застосовував такий підхід при тлумаченні Конвенції при вирішенні спорів про права дітей, народжених поза шлюбом, про права гомосексуалістів. Найбільш показовим такий підхід виявився при тлумаченні ст. 2 Конвенції, постійно розширюючи межі її застосування

Право на життя – перше фундаментальне право гарантовано Конвенцією, право, яке посягає перше місце у всіх міжнародних актах, які містять каталог прав людини. Зміст права на життя, яке закріплено в ст.2 Конвенції, постійно розкривається та уточнюється Судом . Як свідчить практика Суду безумовним є

обов'язок держави забезпечити прав на життя на законодавчому рівні. Захист життя людини складає позитивний обов'язок держав-учасниць та безумовно включає в себе реальне виконання закону, а не тільки його прийняття. Але на практиці важко виявити критерій, встановити межу позитивних обов'язків держави для дійсного забезпечення ст.2 Конвенції. «В багатьох випадках важко провести межу позитивного обов'язку держав по захисту життя людини з причини порушення іншого гарантованого Конвенцією права», підкреслює В.І. Манукян.

Судова конкретизація обов'язків держав, вживання заходів для захисту життя тягне за собою часткову трансформацію ст. 2 Конвенції у «соціальне право». Так, у справі проти Італії в 1998 році двоє суддів висловились про те, що ст. 2 Конвенції також охоплює «право на захист здоров'я та фізичної недоторканності». За висловом судді Йамбрека, може настати той час, коли судова практика Суду за статтею 2 почне розширюватися з метою розвитку відповідних похідних прав, визначення ситуацій, які складають нагальну та серйозну небезпеку життю та розвитку інших аспектів права на життя. І як на підтвердження його слів, Суд у 2002 році прийняв рішення у справі проти Туреччини, у якому значно розширив стандарт ст.2 Конвенції. Суд наголосив, що перше речення частини 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утриматися від навмисного та неправомірного позбавлення життя, але й також гарантує право на життя в загальному сенсі і, за певних визначених обставин, встановлює обов'язок держави вживати належних заходів для захисту життя осіб, що знаходяться під їх юрисдикцією.

Визнання того факту, що іде процес розширення прав людини, збільшення обсягів обов'язків держав, не змінює головну мету Конвенції - права людини, гарантовані Конвенцією, обов'язки держави по їх забезпеченню - перш за все повинні виконуватись на практиці. Показово, що в 2002 році в рішенні у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» Суд відмовився визнати, що гарантоване ст.2 право на життя передбачає також і право на відмову від цього права і таким чином не застосував при прийнятті рішення принцип ефективного та динамічного тлумачення.

З іншого боку, ряд дослідників вказують, що в практиці Суду часто має місце вузьке (обмежувальне) тлумачення Конвенції стосовно різного роду відступів від зобов'язань, винятків та втручань, що припускаються Конвенцією щодо прав та свобод, нею закріплених. На нашу думку, складається єдина можлива на теперішній час практика Суду: Суд на практиці здійснює динамічний, еволюційний розвиток Конвенції, з іншого боку, керуючись принципом обмеження, здійснює обмеження конвенційних норм з метою поліпшення забезпечення цих норм державами-учасницями Конвенції.. Необхідність застосування принципу обмеження полягає в тому, щоб таким шляхом надати змогу державам-учасницям забезпечити виконання Конвенції в цілому.

Таким чином ці два основних принципа тлумачення Конвенції тісно взаємодіють, доповнюючи один одного та мають одну мету – забезпечення виконання Конвенції.